OLAF VAN NIMWEGEN. *'DESER LANDEN CRIJCHSVOLCK'. HET STAATSE LEGER EN DE MILITAIRE REVOLUTIES 1588-1688.* (BERT BAKKER: AMSTERDAM, 2006), 552 BLZ., € 49,95

Dat de oorlog de moeder zou zijn van alle dingen, is onzin. Maar dat elke oorlog de geboorte laat zien van nieuwe tactieken, wapens en organisatievormen is zonneklaar. In de fysieke overlevingsstrijd tussen staten overwint alleen die staat die haar militaire en economische middelen het best kan inzetten. Vanaf de middeleeuwen gingen militaire innovaties hand in hand met maatregelen waarmee de staten hun fiscale mogelijkheden probeerden te vergroten. Grotere en beter uitgeruste en getrainde legers vroegen om meer belastinggeld en dus om meer gecentraliseerde staten en andersom. De opbouw van sterke legers en de opbouw van krachtige staten zijn dus onlosmakelijk met elkaar verbonden.
Eigenlijk is het dus niet zo verwonderlijk dat de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in de eerste helft van haar bestaan in het brandpunt van deze militaire ontwikkeling stond. Vanaf het begin van de Opstand moest de Republiek een strijd op leven en dood voeren met de op dat moment machtigste staat van Europa met het sterkste leger van het continent. Maar zodra ze zich, na een oorlog van tachtig min twaalf jaren, van Spanje had ontdaan, dook er een nieuwe macht op die het op haar had voorzien: het Frankrijk van Lodewijk XIV. Dat wilde in het bezit komen van de Zuidelijke Nederlanden en probeerde daarom de macht te breken van de Republiek. Dat de Republiek de eerste honderdvijftig jaar van haar bestaan heeft overleefd en het hoofd kon bieden aan twee zeer sterke tegenstanders heeft ze volgens de schrijver van 'Deser landen Crijchsvolck', Olaf van Nimwegen, vooral te danken aan twee militaire revoluties: één aan het eind van de zestiende eeuw en één in het derde kwart van de zeventiende eeuw.

Aan het begin van de Opstand was, zoals bekend, het Spaanse leger superieur aan het Staatse. Rond 1590 leek de militaire situatie voor de jonge Republiek zelfs uitzichtloos. Door de interventie van Spanje in de Franse Hugenotenoorlog (1590-1598) en de noodzakelijke legerhervormingen van Willem Lodewijk en Maurits kreeg de Republiek lucht en kon ze zelfs in het offensief gaan. Maar de verbeteringen in het leger waren slechts van tactische aard. Door de hervormingen - exerceren en drillen - was de vuurkracht (salvovuur) van het Staatse leger enorm toegenomen, maar dit had vooral gevolgen voor defensief optreden. Toen de Spanjaarden zich na 1598 weer volledig op de Nederlanden gingen richten, was het gedaan met het Staatse offensief, zonder dat de Spanjaarden overigens het verloren terrein konden terugveroveren. De oorlog was een uitputtingsoorlog geworden.
Voor een succesvolle aanval was een groter veldleger nodig. Maar met de uitbreiding van het grondgebied van de Republiek moest een steeds groter deel van het leger in vestingen gelegerd worden. Vestingen die de aanvoerlijnen van het veldleger moesten beschermen. Daar kwam bij dat offensieve operaties van het Staatse leger in de Zuidelijke Nederlanden bijna onmogelijk waren door de verdere logistieke beperkingen die een gevolg waren van de val van Antwerpen in 1585. Doorbreking van deze patstelling zou alleen mogelijk zijn geweest als de Staten Generaal zich daadwerkelijk (door betere betaling en bevoorrading) met de organisatie van het leger hadden bemoeid. Dat is niet gebeurd en daarom sleepte de uitputtingsoorlog zich nog tot 1648 voort.

De organisatorische verbeteringen in het Franse leger in het derde kwart van de zeventiende eeuw maakten die hervormingen in het Staatse leger na 1672 echter wel noodzakelijk. Door het terugdringen van het verschil in de organieke en de werkelijke sterkte van het leger, een betere exercitie en de invoering van het magazijnstelsel voor de levering van brood en foerage aan de troepen ter velde, kon het Franse leger grootschaliger en eerder in het offensief dan zijn tegenstanders, zoals de Republiek in het Rampjaar heeft ondervonden. De oorlog met Frankrijk van 1672-1678 zorgde er uiteindelijk voor dat het Staatse leger opnieuw een van de meest gedisciplineerde en best geoefende legers in Europa was geworden, maar dat was, net als in de Tachtigjarige Oorlog, niet voldoende om de tegenstander van veroveringen af te houden, laat staan militair op de knieën te dwingen. De Republiek kon Frankrijk nu weerstaan, niet verslaan. Daarvoor was meer nodig, maar het ontbrak de Republiek aan de middelen - ze had ook nog maritieme belangen te verdedigen! - en haar bondgenoten aan organisatievermogen. Opnieuw raakte de Republiek in een uitzichtloze uitputtingsoorlog die, met onderbrekingen, tot 1714 zou duren. En daarna was de rol van de Republiek als grote mogendheid uitgespeeld.

Hans Pols

